

דבר פתיחה

ד"ר אבי לוי, מנהל אגף שח"ר במשרד החינוך, התרבות והספורט

המלומדת שהכנתי על תפיסות חדשות של אינטליגנציה. הפרופסורים האורחים שלנו ירצו על כך לא פחות טוב ממני... עם זאת, אני חייב לענות בקיצור רב על השאלה: מה לאגף שח"ר במשרד החינוך ולתפיסות חדשות של אינטליגנציה? ובכן, אנו סבורים שתפיסות חדשות אלה, לאחר התבססותן בתודעת הציבור, עשויות לעזור לקידומן של אוכלוסיות חלשות. מי שסבור, שיש יישות אחת בתוך הראש המכונה 'אינטליגנציה' והיא מולדת וניתנת למדידה באמצעות מדד אחיד, אין מקומו איתנו. אך מי שסבור, שיש אינטליגנציות מרובות או מרכיבים שונים של אינטליגנציה, כפי שיטענו כאן הפרופסורים גרדנר, סטרנברג ופרקינס, מקומו איתנו - הוא יכול לעזור לנו לקדם אוכלוסיות חלשות. מדוע? משום שהמסר העיקרי שלנו הוא, "כל תלמיד יכול"; גם תלמיד שאינו עושה חיל בבחינות פסיכומטריות תקניות ובבית-ספר 'אחיד'. לכל תלמיד יש פוטנציאל כלשהו כלומר, אינטליגנציה או אינטליגנציות כלשהן, שאותן יש לטפח. את האינטליגנציות האלה עלינו לאתר ולתת להן הזדמנות לממש את עצמן.

בוקר טוב לאורחינו ולקהלנו הנכבדים. מכיוון שנכנסו לגרעון זמן כבד, אני מוותר על ההרצאה

דבר נציגיה

ד"ר דז אביקסיס, סגן מנהל אגף שח"ר במשרד החינוך, התרבות והספורט

בארגון היום החשוב הזה, שבו ניסינו להציג מגוון של תפיסות חדשות של אינטליגנציה ואת השתמעויותיהן לחינוך. תפיסות אלה מהוות את אבני היסוד של מדיניותו החינוכית של אגף שח"ר. הן מסייעות לנו לחולל שינוי בהישגי התלמידים מאוכלוסיות חלשות וביחסם של מורים לתלמידים אלה. אנו מאמינים שהאינטליגנציה או האינטליגנציות ניתנות לשינוי על פי היקף הזדמנויות הלמידה המוצעות להן. התוכניות השונות שיוזמו מוכיחות זאת שוב ושוב. אנו מודים למרצים הנכבדים ולקהל הנכבד על שחזקו אותנו באמונתנו זאת. אני רוצה להודות לחברי ועדת ההיגוי של כינוס זה: ליו"ר הוועדה ד"ר אבי לוי, לפרופ' יצחק יוחאי מנהל המחלקה לשיקום שכונות, לפרופ' סידני שטראוס מאוניברסיטת תל-אביב, לד"ר דן שרון, מנהל מכון ברנקו וייס, ולאסתי קנלר, רחלי יפה ויורם הרפז ממכון ברנקו וייס. תודה לכולכם ולהתראות במסגרות השונות של העשייה החינוכית.

בשם אגף שח"ר - שירותי חינוך ורווחה - במשרד החינוך, ובשם מכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה, אני רוצה לברך את כל האנשים שנטלו חלק

רקע קצר פרופ' סידני' טראוס

מתעלמת מהקשר החיים שלה, מסביבתה החברתית-תרבותית. ביקורת אחרת גורסת שכושר

הניבוי של ההצלחה האקדמית של מבחני המשכל אינו גדול - מי שמצליח מאוד במבחנים אלה לא בהכרח מצליח מאוד באוניברסיטה ומחוצה לה.

ביקורות אלה ואחרות מהוות את הרקע לצמיחתן של תיאוריות חלופיות של אינטליגנציה. רוברט סטרנברג, שאת הרצאתו תשמעו בעוד זמן-מה, מגדיר אינטליגנציה כפעילות מנטלית המכוונת להסתגלות לסביבות חיים, לבחירתן ולעיצובן. בחינה פסיכומטרית תקינה, בחינת הנייר והעפרון, שאין בה זכר לסביבת החיים הממשית של הנבחן, אינה משקפת את האינטליגנציה המוגדרת כך. ה'תיאוריה הטריארכית של האינטליגנציה האנושית' שפיתח סטרנברג כוללת שלוש תת-תיאוריות: אחת של היכולת האנליטית, שאותה לוכד המבחן הפסיכומטרי התקני. שנייה של היכולת היצירתית, ושלישית של היכולת המעשית. שתי היכולות האחרונות אינן משתקפות במבחן הפסיכומטרי התקני. לסטרנברג אגב, יש תיאוריה בת שלושה חלקים של אינטליגנציה, תיאוריה בת שלושה חלקים של אהבה, ועוד כמה תיאוריות משולשות. כששאלתי אותו מדוע שלושה חלקים לכל תיאוריה, הוא ענה שיש לו שלושה נימוקים טובים לכך...

תיאורטיקן אחר המבקר את התיאוריה המסורתית של האינטליגנציה ומציע לה חלופה הוא הווארד גרדנר. התיאוריה שלו שונה מזו של סטרנברג אך הם שותפים בביקורתם על הגישה המסורתית ובכמה יסודות בתיאוריה שלהם. 'תיאוריית האינטליגנציות המרובות' של גרדנר ידועה יותר ולכן לא אפרט מה טיבה של כל אינטליגנציה, רק אזכיר מהם הקריטריונים לאינטליגנציה, כלומר קריטריונים ההופכים כושר כזה או אחר למועמד לתואר אינטליגנציה. גרדנר מציין את הקריטריונים הבאים: יכולת עקרונית לבדוד אותה ולהצביע על מיקומה במוח; קיומם של בני-אדם יוצאי דופן המדגימים בהתנהגותם כושר מובהק (אינטליגנציה); מנגנון מיוחד של עיבוד מידע המכוון לתכנים ספציפיים (מוסיקליים, מילוליים, מספריים וכו'); היסטוריה התפתחותית אופיינית.

כיו"ר הכינוס הזה עלי לסמן לעצמי שזמני חלף עבר. לא הספקתי לומר משהו על תפיסת האינטליגנציה של דיוויד פרקינס. אני מניח שהוא, כמו שני התיאורטיקנים האחרים, יציג את התיאוריה שלו טוב יותר ממני...

עקב לחץ הזמן שנקלענו אליו בשל דברי הפתיחה המעניינים של שר החינוך פרופ' אמנון רובינשטיין, ראש העיר מר אהוד אולמרט, יו"ר מכון ברנקו וייס דר' ברנקו וייס, מנהל המכון דר' דן שרון ומנהל אגף שח"ר במשרד החינוך דר' אבי לוי; ועקב תפקידי כמנחה הכינוס שעליו מוטל להקפיד על לוח זמנים, אני נאלץ לוותר על הרצאתי המקורית, ולהסתפק בסקירה קצרה של תולדות מחקר האינטליגנציה, שתהווה רקע לדברים שתשמעו כאן בהמשך.

הדיסציפלינה הפסיכולוגית נולדה לפני כ-120 שנים. זוהי אפוא דיסציפלינה צעירה. מחקר האינטליגנציה התהווה בתחומה לפני כ-80 שנים. הוא הושפע מגורמים שונים. אחד מהם הוא הייצור ההמוני ודרישתו לסטנדרטיזציה. בתחילת המאה פיתח הפסיכולוג הצרפתי אלפרד בינה מבחן אינטליגנציה על מנת לאפשר מיון שיטתי של תלמידים במערכת החינוך. לאחר מלחמת העולם הראשונה הוחל בייצור המוני של מבחני אינטליגנציה בארצות הברית, בעיקר לצורך מיון חיילים ליחידות בצבא. כך נוצרו 'חברות בוחנות', שהחברה הישראלית היא אחת מהן. חברות אלה מתייגות ילדים ובוגרים לצורך החלטה מי יכנס למערכת כזו או אחרת ובעיקר מי לא יכנס אליה. במשך שנים היה 'הסקר' הממין העיקרי במערכת החינוך שלנו. הוא בוטל אך נמצאו לו תחליפים. כיום יש לנו מבחני הדסה במערכת החינוך, קב"ה בצבא, מבחן פסיכומטרי באוניברסיטאות ועוד.

במהלך הזמן התפתחו תפיסות חדשות של אינטליגנציה והן מתנגשות בתפיסות מסורתיות שלה - התפיסות הפסיכומטריות. שני המחנות אינם הומוגניים; הם כוללים תפיסות שונות של אינטליגנציה. כך, למשל, כולל המחנה המסורתי את ספירמן ואת גילפורד והמחנה החדש כולל את סטרנברג וגרדנר. לפי התיאוריה של ספירמן יש שני גורמים לאינטליגנציה: גורם האינטליגנציה הכללית, g, וגורמים ספציפיים. לפי התיאוריה של גילפורד יש לה לא פחות מ-150 גורמים. כך שבמחנה המסורתי קיים ויכוח על מהות ועל מספר הכישורים שהמבחן הפסיכומטרי בודק.

מה גרם לצמיחתן של תפיסות חלופיות של אינטליגנציה או מהי הביקורת המוטחת כלפי התפיסות המסורתיות שלה? יש ביקורות רבות. למשל, שהתפיסה המסורתית שבויה במעגליות; היא מניחה שאינטליגנציה היא מה שמבחן ה-IQ בודק ושמבחן ה-IQ בודק אינטליגנציה. כלומר, אין תיקוף חיצוני לקיומה ולהרכבה של האינטליגנציה. לפי ביקורת אחרת, התיאוריה המסורתית של האינטליגנציה